

ПОЗИВНІ УКРАЇНСЬКИХ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ-ЖІНОК, УЧАСНИЦЬ АТО/ООС : СЛОВОТВІРНИЙ АСПЕКТ

У статті розглянуто позивні, які належать військовослужбовцям-жінкам – учасницям АТО/ООС. Досліджуються шляхи творення цих неофіційних антропонімів.

Ключові слова: *позивні, антропоніми, військовослужбовці-жінки, шляхи творення.*

На сучасному етапі розвитку лінгвістики все більше зростає інтерес до вивчення антропонімної системи, представленої, з одного боку, офіційними найменуваннями, з іншого – неофіційними антропонімами.

Як офіційні, так і неофіційні особові іменування посідають важливе місце в лексичному складі мови, адже антропоніміка є невичерпним джерелом для вивчення мови, культури та історії конкретного народу.

Офіційна система іменування вивчена досить докладно на відміну від неофіційної іменної системи, традиційно представленої прізвищами і псевдонімами. Система неофіційних найменувань перебуває ще на стадії розвитку, оскільки постійно змінюється, збагачується і потребує пильної уваги з боку лінгвістів.

Історія антропонімікону певної території перебуває в тісному зв'язку із суспільними, політичними, економічними, побутовими процесами, що діють на цій території в певні хронологічні відрізки. Так, військовий конфлікт, що розпочався в 2014 році, покликав до життя нові, специфічні оніми – позивні військовослужбовців, які за досить короткий проміжок часу органічно ввійшли в систему неофіційного антропонімікону, хоча процес їх становлення як окремого, унікального класу потребує великого проміжку часу та неабиякої уваги дослідників.

Позивні як мовне явище зацікавили вітчизняних науковців, зокрема таких, як Р. Яцків [13], Л. Кравченко [2 – 4], Л. Підкуймуха [7], Н. Шульська [12]. Їх розглядали в аспекті взаємозв'язку з мовною політикою і мовною ситуацією в Україні, аналізували лексичну базу творення, з'ясовували шляхи виникнення та походження позивних, зіставляли позивні військовослужбовців Збройних сил України із псевдо учасників національно-визвольних змагань. Проте позивніімена, зокрема й ті, що належать військовослужбовцям-жінкам, ще не досліджувалися у словотвірному аспекті. Цим і зумовлена **актуальність** нашої наукової розвідки.

Мета нашого дослідження – розкрити шляхи творення позивних українських військовослужбовців-жінок. **Об'єкт** вивчення – позивні імена українських військовослужбовиць – учасниць збройного конфлікту на сході України. **Предмет** – шляхи творення позивних жінок. **Фактичним матеріалом** для нашого спостереження послуговували позивні військовослужбовців-жінок, зафіксовані в ЗМІ. Проаналізовано 75 неофіційних найменувань.

Визначення словотвірної структури позивних є важливим компонентом їх лінгвістичного аналізу, адже дозволяє репрезентувати цей клас антропонімів як окрему категорію, що виявляє власну специфіку.

Зібраний нами фактичний матеріал дає підстави стверджувати, що номінація позивних військовослужбовців-жінок відбувається:

1. дериваційним шляхом (способи словотворення);

2. синтаксичним шляхом (творення на основі словосполучень).

За дериваційними особливостями позивні жінок поділяємо на дві групи: 1) утворені неморфемними способами (лексико-семантичний, асоціативний, морфолого-синтаксичний) та 2) утворені морфемними способами (апокопа, аббревіація). Аналіз шляхів творення позивних здійснюємо, враховуючи той факт, що структура цих онімів сформувалася ще до того, як вони стали позивними. Розглянемо детальніше кожен із названих шляхів творення.

Значна кількість позивних військовослужбовців-жінок утворена лексико-семантичним способом, сутність якого полягає в переосмисленні значення мотивувального слова. При цьому структурно дериват і лексема, від якої він утворився, повністю збігаються [10, с. 163].

Г. Аркушин відзначає, що прізвиська підтверджують синхронічну сутність лексико-семантичного словотворення, адже значна частина неофіційних найменувань людей виникає «на очах», «живе», «розростається», стає твірною основою для інших дериватів [1, 600].

Оскільки позивні імена утворюються як від загальних (відапелятивні), так і від власних (відонімні) назв, при їх аналізі виокремлюємо два різновиди лексико-семантичного способу – онімізацію і трансонімізацію.

Частина відапелятивних позивних військовослужбовців-жінок (36 іменувань) утворюється шляхом онімізації (переходу загальних назв у власні [10, 165]): *Акація, Анаконда, Анархія, Ангел, Білка, Відьма, Вітамінка. Гайка, Катастрофа, Кнопка, Красуня, Кроха, Лелека, Лисенятко, Лінза, Ліса, Мальок, Мама, Манул, Мальва, Меллон, Перлінка, Подоляночка, Пума, Ромашка, Світлячок, Сметана, Сонечко, Стразик, Строитель, Тайра, Торнадо, Фобія, Фея, Холера, Чайка.*

Шляхом трансонімізації (переходу одних власних назв у інші [10, 165]) утворюється 22 іменування військовослужбовиць: *Аля, Джейн, Еріка, Зоя, Іванка, Барбі, Дюймовочка, Багіра, Бондарівна, Калінсо, Київ, Ксена, Куба, Лера, Лора, Марго, Масяня, Ньюша, Росомаха, Туансе, Фенікс, Фортуна.*

Слід зазначити, що в основі окремих позивних військовослужбовиць лежить емоційно-забарвлена лексика, що характеризується зменшувально-пестливими суфіксами: -к- (вітамін → вітамін- + -к- → вітамінка → Вітамінка; перлина → перлин- + -к- → перлінка → Перлінка), -к(о) (лисеньята → лисенят- + -к- → лисенятко → Лисенятко), -ок- (світляк → світляк-(-ч-) + -ок- → світлячок → Світлячок), -ик- (страз → страз- + -ик- → стразик → Стразик), -очк- (подолянка → подолян-к- + -очк- → подоляночка → Подоляночка), -ечк- (сонечко → сон-ц- + -ечк- → сонечко → Сонечко). Ймовірно, що ці позивні отримали жінки-бійці від побратимів. Як зазначають дослідники, стереотип жіночності, який сформувався в ХІХ столітті, залишається популярним і досі (особливо в чоловіків): жінка повинна бути ніжною, красивою, м'якою, ласкавою та водночас пасивною, залежною. Проте за уявленням сучасних жінок, їм треба бути розумними й енергійними, тобто володіти чоловічими (маскулінними) якостями [6, с. 96].

Позивні імена цього типу розглядаємо саме в межах лексико-семантичного способу, а не як такі, що утворилися суфіксальним способом, оскільки вважаємо, що структура цих лексем сформувалася ще до того, як вони перейшли до розряду онімів.

Морфолого-синтаксичний спосіб (утворення слів шляхом їх переходу з однієї частини мови в іншу [10, 168]) творення позивних військовослужбовців-жінок представлений лише субстантивацією (4 іменування), оскільки будь-яка власна назва за своєю суттю є іменником. Цим способом утворені позивні (похідні від прикметників), що вказують на особливості характеру, риси вдачі: *Дика, Незламна*, а також ті, що вказують на зовнішні ознаки носія:

Руда (руде волосся), *Мала* (низький зріст). Очевидно, при творенні цих позивних, окрім субстантивації маємо також справу і з переходом загальної назви у власну, тобто явищем онімізації. При цьому не можна відкидати й асоціативного компонента, оскільки номінація особи здійснюється на основі асоціативного зв'язку з її характерними зовнішніми та внутрішніми рисами.

Серед зафіксованих позивних – антропоніми, творення яких не відбувається жодним із традиційних способів словотворення. Як відомо, для визначення способу словотворення необхідно визначити мотивувальне слово – «слово, яке є найближчим до деривата серед однокореневих слів за значенням і структурою» [8, 7]. Складність словотвірного аналізу власних назв полягає саме у визначенні такого слова, оскільки оніми, зокрема, неофіційні антропоніми, у момент виникнення у свідомості людини не підпорядковуються мовним законам, а закріплюються за особою в конкретній ситуації за певних обставин, досить часто на основі асоціативних зв'язків, тому мотивація не завжди є «прозорою». Н. Хрустик пропонує виокремлювати асоціативний спосіб, словотвірним засобом для якого виступають асоціації, зумовлені звуковим складом або семантикою мотивувальної бази, і обґрунтовує можливість його існування теоретично і практично [8– 9; 11]. В основі виокремлення цього способу лежить той факт, що «творення багатьох слів в українській мові не можна пояснити, виходячи з наявного арсеналу способів словотворення» [8, 5].

Тож позивні *Дарія* → *Дарт*, *Катерина* → *Кет*, *Мар'яна* → *Мері*, *Тетяна* → *Танчік*, слід розглядати як такі, що творяться асоціативним способом, а саме за звуковою асоціацією до імені носія (4 іменування).

Шляхом апокопи, що позначає «будь-яке усічення кінцевої частини слова (вилучення суфіксальної або флексійної морфеми, частини лексеми, яка не ототожнюється з морфемою)» [10,189], творяться 2 іменування: *Діана* (ім'я) → *Дана*, *Ксюха* (автомат Калашникова) → *Ксю*. У першому випадку маємо різновид апокопи – синкопу («усічення середньої частини лексеми» [10, 189]). Другий приклад є зразком власне безафіксного (безсуфіксного) способу – «утворення слів шляхом усічення від мотивувальної основи суфікса або закінчення від мотивувального слова» [10,188].

Найменш продуктивним способом творення позивних імен військовослужбовців є абревіація – спосіб, за якого слова утворюються шляхом складання усічених частин лексем або усічених частин та цілих слів [10,193]. Цим способом утворюється лише один онім: *Тетяна Тучак* → *ТТ*.

Серед досліджуваних неофіційних іменувань трапляються не лише одиничні позивні, а й складені. Складених позивних зафіксовано небагато. Це пояснюється тим, що одним із головних завдань позивних є полегшення спілкування у процесі мовної комунікації, тому найчастіше неофіційні іменування обирають якомога коротші.

На думку науковців, аналітичні антропоніми відрізняються багатшою семантикою, мають виразнішу експресію, хоча й не є продуктивними [5, 155].

Складені позивні військовослужбовців-жінок, утворені синтаксичним шляхом, становлять конструкції з головним компонентом – апелятивом і залежним словом, що його характеризує: *Добра Фея з сокирою*, *Шалена Кришечка*, *Зелене Яблуко*. Усього зафіксовано 3 приклади творення позивних синтаксичним шляхом.

Позивні *Маруся Звіробій*, *Мама Таня* не вважаємо такими, що виникли шляхом синтаксичної деривації, оскільки поєднання їх компонентів не становлять словосполучення і розглядаються як одне ціле.

Отже, позивні військовослужбовців-жінок утворюються як морфемними, так і неморфемними способами словотворення. Серед неморфемних способів творення позивних військовослужбовиць є лексико-семантичний, морфолого-синтаксичний і асоціативний способи. Морфемні способи (апокопа і аббревіація) реалізуються при творенні невеликої кількості неофіційних іменувань військовослужбовців-жінок. Складені позивні, утворені синтаксичним шляхом, хоча й відрізняються багатшою семантикою, проте не є продуктивними.

Перспективу нашого дослідження вбачаємо у вивченні особливостей творення всіх позивних українських військовослужбовців, учасників АТО/ООС, без гендерного поділу, але із врахуванням гендерних ознак.

Список використаної літератури

1. Аркушин Г. Л. Словник західнополіських говірок. Вид. 2-ге, переробл., випр. і доп. Луцьк : РВВ «Вежа» Волинськ. держ. ун-ту імені Лесі Українки, 2016. 784 с.
2. Кравченко Л. Лексична база позивних українських бійців – учасників озброєного конфлікту на сході України в 2014 р. *Тенденції розвитку української лексики та граматики. Ч. II* / за ред. І. Кононенко, І. Митнік. Варшава; Івано-Франківськ : SowaSp. z.o.o., 2015. С. 224 – 237.
3. Кравченко Л. Мотиви номінації позивних українських бійців – учасників бойових дій російсько-українського конфлікту на сході України. *TekaKom. Pol.-Ukr. Zwiqz. Kult. : czasopismo / nac. red. M. Ołdakowska-Kuflowa. Lublin : Wid-wo Uniw. Przyrodnic. w Lublinie, 2016. Vol. XI. S. 80 – 85.*
4. Кравченко Л. Проблеми нових номінацій як наслідок мовної політики та мовної ситуації в Україні. *Ukrajinistika: minulost, přítomnost, budoucnost III. Jazyk : kolekt. monograf. / editoři : Halyna Myronova, Oľana Čmelíková (Gazdošová), Petr Kalina. Brno : Jan Sojnek – Galium, 2015. С. 263 – 270.*
5. Павлюк В. А. Становлення неофіційного антропонімікону Вінниччини : дис. ... канд. філол. наук : 10. 02. 01 – українська мова / Вінницьк. держ. педаг. ун-т імені М. Коцюбинського. Вінниця, 2016. 244 с.
6. Петрова А. В. Сучасні дослідження гендерології : зіставлення понять «гендерний стереотип» і «лінгвокультурний типаж». *Науковий вісник ДДПУ імені І. Франка. Серія «Філологічні науки». Мовознавство. 2018. № 10. С. 95 – 98.*
7. Підкуймуха Л. М. Позивні учасників антитерористичної операції на Донбасі : спроба аналізу. *Мова : класичне – модерне – постмодерне : зб. наук. пр. / відп. ред. В. М. Ожоган. Київ : ДУХ І ЛІТЕРАТУРА, 2016. Вип. 2. С. 135 – 144.*
8. Хрустик Н. М. Асоціативність як засіб словотворення. *Записки з ономастики : зб. наук. пр. / відп. ред. Ю. О. Карпенко. Одеса : Астропринт, 2005. Вип. 8. С. 3 – 10.*
9. Хрустик Н. М. Дещо про асоціативність у найменуваннях тварин. *Записки з ономастики : зб. наук. пр. / відп. ред. Ю. О. Карпенко. Одеса : Астропринт, 2009. Вип. 12. С. 43 – 50.*
10. Хрустик Н. М. Сучасна українська мова. Морфеміка. Словотвір : підручник. Одеса : Фенікс. 2015. 270 с.
11. Хрустик Н. М., Романченко А. П. Асоціативність як засіб творення неофіційних назв автомобілів. *Записки з українського мовознавства : зб. наук. пр. / відп. ред. Т. Ю. Ковалевська. Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2014. Вип. 21. С. 40 – 46.*

12. Шульська Н. Номінативна характеристика позивних імен бійців АТО, уживаних у мові ЗМІ. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету. Серія : Мовознавство* / відп. ред. Т. П. Вільчинська. Тернопіль : Терноп. націон. педаг. ун-т імені В. Гнатюка, 2017. Вип. 1 (27) 2017. С. 342 – 347.
13. Яцків Р. Псевдоніми учасників національно-визвольних змагань – позивні військовослужбовців Збройних сил України : семантичні паралелі. *Рідне слово в етнокультурному вимірі* : зб. наук. пр. / відп. ред. М. Федурко. Дрогобич : Посвіт, 2014. С. 99 – 106.